

КОСМИЧКЕ ВИЗИЈЕ И СИМБОЛИ У ДЕЛИМА ИСИДОРЕ СЕКУЛИЋ, БОРИСА ПАСТЕРНАКА И МИЛУТИНА МИЛАНКОВИЋА

СВЕТОЛИК СТАНКОВИЋ

Лесковац

Резиме: У раду су анализирани космичке визије и симболи у делима Исидоре Секулић, Бориса Пастернака и Милутина Миланковића.

Кључне речи: Космичке визије, космички симболи, Исидора Секулић, Борис Пастернак, Милутин Миланковић

Од кад се осовио на ноге, направио камену секиру, почео да шара угљеном по зидовима пећина, запаливши пре тога ватру, човек је, некада чежњиво, другом приликом уплашено и збуњено, почео да гледа у небо „обасуто безбројем ситних сјајних звезда“.

„ У то звездано небо упира човек свој поглед откада живи на Земљи и мучи се да са те књиге коју је сам Бог над нашим главама расклопио, прочита тајанствена слова“.

Читању те величанствене књиге пришао је човек, углавном, на два начина:

-развијањем астрономске науке уз помоћ најсложенијих математичко-физичких законитости и теорија;

-лирско-поетским виђењем пропуштеним кроз најтананије емоције људске душе, нераздвојног елемента васколиког бескраја.

И један, и други начин имају своје присталице, које мисле да је баш њихов приступ „онај прави“.

Постоји и једна мања скупина људи од духа и науке који имају озбиљан научни приступ, украшен елементима лирско поетског, филигранског ткања, које наречену књигу чини пријемчивом и разумљивом најширој читалачкој публици.

Достојевски ми пружа више него било који мислилац, више него Гаус. Овако је говорио Ајнштајн, човек који је уздрмао основне Њутнове постулате

о свемиру, захваљујући, пре свега математици и Гаусу првосвештенику краљице наука.

Покушаћемо, да у најкраћем, представимо лирско-поетске космичке визије и симболе, у делима неколиких значајних стваралаца код Срба, и шире.

Месец, некада бледи, често сјајни, вечна је и велика инспирација песника, ноћобдија и винопија. Тај поуздани пријатељ и пратилац усамљених, разочараних и напуштених, виђен очима научника Милутина Миланковића, постаје чедна песничка инспирација:

*Месец је Земљино дете, о томе нема сумње.
Он се родио из Земљина крила,
али када и на који начин, мишљења астронома
се разилазе.
Зато се нећу ни упуштати у те њихове
Гинеколошке хипотезе.*

Опчињени сјајем Венере, који наткриљује све остале звезде, Вавилонци су је звали краљицом неба, а Грци јој дали име своје најлепше богиње.

Песници, најнезаштићенија од свих живих врста на земљином глобу, најчешће рањавани од света у којем живе, рањиви по самој својој природи, јер су иначе „чуђење у свету“, вазда су тражили онај лепши и племенитији свет; којег на земљи нема, ма шта о томе говорио и писао велики Лајбниц; упирући поглед ка небу, васиони, васељени.

Спречен од званичника државе, чији је поданик био, да оде на церемонију доделе Нобелове награде, Пастернак је записао:

*Пропадох ко звер што гоне
Где су људи, зрак што сени?
За мном је шум хајке оне,
А пролаза нигде мени.*

Рањене, изубијане душе, осамљен до нагости, песник тражи људе, али и „зрак што сени“. Дакле, људи на земљи, мисли на оне боље и племенитије, али и зрак што сени, долазећи из далеких космичких пространстава. Долазећи отуда, где је по песниковом мишљењу, све лепше, чистије и племенитије. То је онај тренутак кад ни филозофи не могу да разјасне неке ствари, како каже Маргерит Јурсенар, па је одобриво упутити поглед високо горе, издигнути се до висина на којима нема злобе, пакости, сујете и свега што ружи људски лик.

Нехотице нам се намеће поређење Пастернакових стихова, са стиховима „кнеза горњоградске поезије“, Вјекослава Мајера, хрватског песника из Загреба. У једној од најлепших, лирски најтананијих и надахнутијих песама

у европској поезији, *Снијег*, читалац плови на милозвучним таласима поезије, чије суштаство надмашује све овоземаљске тривијалности:

*Бол ће минут
Све ће минут,
моја драга.
Смрт ће наше бreme скинут.
Куда ће се душа винут,
Тко ће знати?
Земља ће смирење дати:
Мора бити вага.*

Да, земља ће смирење дати: мора бити вага, али „куда ће се душа винут“? То вечно питање, та загонетка над свим загонеткама. Куда одлази душа човека кад његову плот прекрије земља? Та, то знају чак и они који нису песници. Одлази на небо, високо горе где нема бола, туге, страха и патњи. Постоји само вечна свежина и радост. Тако човек замишља свој крај, тешећи се пред страшном и непоречивом чињеницом смрти. Песници у томе предњаче, јер имају несрећу да виде дубље, да пате више, но обичан свет.

У најлепшој Пастернаковој песми *Марбург* читаоцу застаје дах пред снагом и симболиком стихова, губећи се у пространствима поезије, због којих вреди корачати овом долином плача.

*Научи да ходаш, а касније трчи
Говори, док ново сунце са зенита
Гледа како корак из почетка учи
Становник планете у новој орбити.*
.....
*Ту живљаше Лутер. Тамо-браћа Грим
Кровови ко каџе. Надгробно камење.
И све се то памти и све вуче к њима.
Све је живо. И све је, такође, знамење.*

Мудрост, да човек мора да научи најпре да хода, а потом да трчи, песник, не случајно, доводи у корелацију са Сунцем у зениту, а оног ко просту мудрост учи под њим, преводи у становника планете која се креће по новој орбити. Историјско искуство даје песнику за право. Сви који су учили мудрости, кретали су се по неким новим орбитама, а многи су на њима наилазили на непремостиве тешкоће.

И Лутер и браћа Грим, нису прошлост, нису споменици и надгробно камење. У споју временске и просторне бесконачности, све се памти и “све вуче к њима”. Још важније, све је живо и све је знамење. Поента и јесте у томе. Нема прошлости, нема будућности, у математичко-физичком смислу; постоји садашњост овога дана и садашњост давних времена, помешаних,

изједначених, компонованих у јединствени мозаик целине. Такво песничково виђење времена и простора (космоса), даје нам илузију да су и најдаљи светови васељене, ту негде близу, на дохват руку човека и његовог радозналост ума.

У лирско-медитативној прози која врхуни са највишим донетима светске литературе, *Златна повеља*, срећник коме ово бесцен благо дође до руку уживаће у бисер реченицама, чија асоцијативна имагинација досеже неслућене домете:

“Волети пожртвовано и несебично, снагом једнаком квадрату удаљености-ствар је наших срца док смо деца”.

Иоле прилежнији средњошколац сетиће се, закона физике, да се два тела привлаче силом која је пропорционална масама, а обрнуто пропорционална њиховом међусобном растојању; све се дакле покораватом универзалном закону, који држи у равнотежи и хармонији цео универзум.

Песник Пастернак, не случајно, овај закон универзума доводи у директну везу са нашим срцима, док смо деца. Јер, дечја срца и универзум најлепши су и нераздвојиви део целокупне датости, до које је људски ум доспео. Због тога, “*ништа на овоме свету није вредно једне дечије сузе*”.

Сећајући се музичких вежби *Екстазе*, промишљајући о снази и моћи музике, о њеном утицају на слушаоца, Пастернак ће отићи у далеке светове, непознате смртнику:

“Било је то прво насељавање човека у светове које је открио Вагнер за измишљотине и мастодонте”.

“Над плотом симфоније палило се сунце Ван Гога. На њеним прозорским даскама била је нагомилана прашњава архива Шопенова”.

Снагом уметничке визије песник открива светове музике и сликарства, који надмашују материјалне светове и потчињавају их себи, дарујући и откривајући човеку смисао и суштину лепоте; вечној људској жудњи. *Лепото, дођи из раја или пакла, свеједно је*, реченица коју смо крајем шездесетих и почетком седамдесетих година непрестано понављали, уверени да ћемо баш ми променити свет. Заблуда свих генерација, до појаве мондијализма, који ће ставити до знања, *urbi et orbi*, да *лепота не само да неће спасити свет, него је и непотребна*. Пад са космичких висина у нечист вулгарне материјализације душе.

Сићушна тачка у безмерју простора, планета Земља, непрестано путује око Сунца, обрћући се и око своје осе, смењујући дане и ноћи, али и покрећући “*тешки чекрк годишњих доба*”. Све је у васиони подложно кретању, ништа не мирује, покретано “*тешким чекрком*” којег је некада неко покренуо. Песник, са удивленијем, само наглашава то кретање, опомињући да са сваком окретом пролазимо и нестајемо. Време гордо стоји и подсмева се човековој пролазности.

Против опште пролазности и нестајања, судбински и заувек ужлебљени у простор и време, имамо само један начин да се супротставимо:

“Свакидашњицу утискујемо у прозу ради поезије. Прозу увлачимо у поезију ради музике”.

Равнотежа, равнотежа, дух и материја, макро и микро свет, све опстаје само у равнотежи. Поремећај равнотеже значио би крај свемира.

Једна, наоко једноставна реченица из Заштитне повеле неће оставити равнодушним пажљивог читаоца:

“Ја сам преживљавао изучавање науке снажније но што то захтева предмет”.

Кажемо, наоко једноставна, а заправо ингениозна реченица песника, која задире у саму суштину приступа науци, свету, космосу. Само они умови који дубоко проживљавају изучавање области и предмета својих интересовања долазе до значајних помака људских сазнања; са космичким визијама и свемирском детерминисаношћу.

Док се Сунце клонило западу, Тесла је у песку будимпештанског парка цртао дијаграме принципа полифазног система наизменичних струја, за које је његов професор Пешл тврдио да су немогући. Професор је био у криву. Тесла је то доказао. Данас је то опште место које знају и лаици. Тесла је био човек космичких визија, све присутнијих и живљих са протоком времена. Науку о електрицитету преживљавао је најснажније целокупним својим бићем, сваким дамаром тела, сав је био у *резонанси* са светом што га окружује, баш онако као што Пастернак записује.

У скромном, готово аскетском, кабинету Велике школе препуном књига и часописа, Милутин Миланковић, први Србин доктор техничких наука, после дугог и напорног рада, само уз помоћ спекулативних метода свог генијалног ума, попут највећих ренасанских мислилаца, даје непогрешиву Теорију климатских промена на Марсу. Више деценија касније, најсавршенији мерни уређаји потврдиће, до у танчине, његове теоријске резултате.

Још један генијални Србин космичких визија који преживљава приступ науци, додајући јој домете и димензије, јединствене и непоновљиве. Није значајан по томе да је био епигон великих умова пре њега, огромна је његова *деривација знања по времену*, како каже Кузњецов, која је уграђена у темеље науке о космосу.

Без космичких визија и симбола, у најопштијем смислу, помогнутим најсложенијим симболима примењене математике, такав посао, незамислив је.

“Умро је тридесет и шест година пре него што сам ја стигла у свет. Не знам да ли је он пожурио, или сам ја закаснила”.

Овим речима вајкала се најумнија Српкиња, Исидора Секулићева, како се потписивала, опчињена само једним човеком, пишући целога свог живота само једну књигу: *Његошу, књига дубоке оданости*. Са Његошем, ваздигнуће се Исидора у висине недокучиве смртнику, а њени видици досегнуће

васиону, далеке светове, и још даље мисли, и све ће се пресецати у једној тачки-жижи (фокусу), која се зове Његош.

Опчињена Његошевим вечним почивалиштем писала је да би на њему:

“Можда требало саградити опсерваториј неки, кућу науке”.

Да, баш тако, са врха Ловћена, места вечног почивања најмудрије и најтрагичније српске главе, посматрати Васиону са далеким световима, е да би се бар мало више сазнало то чудествије којем се човек диви, пред којим је тако сићушан.

“На Ловћену има да букне и да букти зубља: ватра је симбол богова и великих људи, Све што јесмо и имамо, ватра је. Врелина ватре држи живот. Ерос је ватра, пољубац је ватра (нису далеко од истине они који тврде да је Исидора била безнадежно заљубљена у Рада Томова, најнаочитијег Србина, не само у свом времену), поезија је ватра-Његош на Ловћену нека буде што је и био, ватра. Нека сваке ноћи од заласка до изласка сунца, у друштву са звездама, пламти на Ловћену жаруља, зубља, Његошева зубља”.

Јер, Његошу је место међу звездама, тим далеким светлицима космоса, и Исидора ће га целога живота, вероватно и после тога, тражити тамо.

Овде доле на овој сићушној планети Земљи, Његошу је тескобно, сувише приземно и нечисто, препуно зла свакојега и неслободе. Његовом, а преко њега и Исидорином духу, мера је бескрај, космос; та пространства којих се Паскал ужасавао.

*К’о владар, к’о човек, к’о песник
Ти си небесник.*

Тако записује Петар Прерадовић, а Исидора ће додати да је Његош од оних великих људи који су у *тесној духовној вези са васионом, са космичком творевином. Такви људи од Бога рођени, као засебне идеје од васионе замишљени.*

Владика Раде, запамтило се и предало, много је бдио, много зурio кроз прозорић своје Биљарде у простор, у вечност, у ноћ.

Опет, простор, вечност, ноћ...здивљујући, али и застрашујући елементи свеколиког бивствовања, пратиоци оне “извиискре” која траје само трен. А, потом? Ко зна? Кад будемо сазнали, нећемо бити у прилици да сведочимо истину.

Крван у страстима, светлосан у духу, његови најсилнији стихови и монолози дижу га из гроба, и он, сав од зрака, луча и искара, помаже светлости да везује, да обједињује. Кога и шта? Ми кажемо свечовечанство, он је писао “свесветије”.

Владика Раде је себе називао “пустињаком” кад му је било двадесет година; и он је био пустињски дух. Једина аскеза тога чудног монаха била је аскетска преданост законима васионе и законима мисли.

Милтонова драмска поема *Изгубљени рај* била је штиво уз које је млад песник прионуо свом снагом свога бића. Резултат ће бити певанија која се,

без сумње, сврстава у врх светске поезије, ”*Луча микрокозма*”, тај пород мука младога песника и младога владара.

”*Луча*” је логичан резултат горких година Владичиних.

Луча је велика, умна романтика, која хоће да се разабере у егзистенцијама, судбинама, промислу васионе.

Поводом песме *Вјерни син ноћи пјева похвалу мислима*, Исидора ће записати:

Звездано небо, са мноштвом светила небеских тела, иде необично дубоко у просторе; са звезданим небом и човек јаче осећа пространство света, бескрај, вечну трајност.

Сва целомудреност Исидорине уметничке и људске запитаности над судбином света чврсто је наслоњена на Његошеву дубоко филозофску тежњу да до краја појми далеке светове, васиону, бескрај. И када пише о овоземаљским темама она ће подсвесно мислити на Његоша, тражећи инспирацију у његовом делу.

Управо ће са *Лучом микрокозмом* Његош стати у ред највећих светских песника-мислилаца, откривајући читаоцу суштину поимања “свесветија”.

*Колико сам и колико путах
Свод плаветни неба свеишенога,
брилијантним засијат сјеменом,
заклињао душом запаљеном,
да ми свету открије таину:
али га је творац украсио,
велику му књигу отворио,
да твар слави творца и блаженство
ал’ да човјек на ње листу чита
ништавило прекомјерно своје?*

Није тешко закључити: из исте “књиге” , као и Његош, и под његовим великим утицајем читала је и Исидора Секулић, снатрећи космичке визије и симболе, од *Паланачког гробља* до норвешких фјордова.

Кратак осврт на космичке визије Милутина Миланковића почећемо неколиким реченицама његовог студента Бранислава М. Шеварлића, из предговора књиге *Кроз васиону и векове*, издање. Нолит, Београд, 1979. године.

“Писац ове књиге, мој незаборавни професор, Милутин Миланковић, имао је изразити приповедачки дар. Умео је и најсухопарније теореме и законе из свог омиљеног предмета, небеске механике, да излаже са вољом и жаром који нас је као младе студенте пленио”.

Једну од богом даних способности тог великог ума, да буде јасан у излагањима и најстрожих научних сазнања, и учини их пријемчивим уху и разуму обичног света, Шеварлић ће нагласити речима. "...његова богата и свестрана ерудиција никада се није сукобљавала с његовом научном истинитошћу и прецизношћу”.

Имао је Миланковић “природну склоност и способност за жив и непосредан говор и уметнички смисао да дочара далеке догађаје као живу данашњу стварност”.

Интересантно је истакнути овом приликом да је Тесла волео поезију; знао је целокупног *Фауста* напамет, на немачком језику.

Михаило Пупин је добио Пулицерову награду за публицистику, поводом своје аутобиографске књиге, *Од пашњака до научењака*.

Велико српско тројство светске науке: Тесла, Пупин и Миланковић, визионари и утемељивачи доброг дела фундаменталних научних дисциплина, били су истовремено, људи изразитих приповедачких склоности, јасних и прецизних мисли, широке ерудиције и елоквенције, што умногоме разбија стереотипе о великанима науке као људима задубљеним у своја научна истраживања, који нису склони јасном и разумљивом изражавању.

Говорећи о осунчавању Земље, примењујући компликоване математичке теорије, Миланковић ниже бисерје мисли, метафора и симбола:

...похватати у математичке обрасце све ћуди Еолове.

Реченица саздана у поетском духу, виђеном код великих песника светске поезије.

О атмосфери, том појму којег и лаици често помињу, говори нежно, готово заљубљено, као гимназијалац девојци на првом састанку; као смеран син пред мајком:

Али је она...и добра мајка, роси и натапа наша поља, заштићава снегом усева па, поред свих њених ћуди, косимо и жањемо из године у годину и убирамо плодове наших поља, винограда и воћњака.

Поетска топлина великог научника о природном елементу без којег је живот човека незамислив.

За Миланковића је писана реч “духовно чедо које лута по простору и времену”. Захваљујући том “духовном чеду” људска цивилизација превалила је пут од пећине до удаљених планета и звезда космоса.

“Из велике књиге неба прочитана је будућа судбина Земље, Сунца и далеких звезда”. Без претеривања може се рећи да је космос, васељена, недостижно пространство над нама, за Миланковића “вечита књига”. Ту књигу читају и њена писмена разумевају само најумнији у људском роду.

Миланковић је свакако један од њих. Његова научна визија космоса често је артикулисана поетским језиком, ретким у свету науке.

У томе и јесте величина и значај целокупног научног дела које је подарио људском роду, и саме његове личности, у најопштијем смислу и значењу.

Већ поменута књига *Кроз васиону и векове*, проводи читаоца кроз огромна космичка и временска пространства, не заостајући нимало, по својој књижевној лепоти и узбудљивом казивању, за најбољим романима светске литературе.

Нека нам буде допуштено да ово кратко, и на прескок, казивање, о једном од најумнијих људи из света науке, завршимо његовим позивањем на дела светих отаца науке: Њутна, Лапласа, Келвина, Хелмхолца, Поенкареа и других, закључком да сва та дела, без иједног изузетка, говоре ово:

“Мртва природа покорав се неминовним законима. Њен ток је унапред утврђен за векове векова. Она је часовник који откуцава вековне часове. Ничија рука не може тај часовник зауставити нити његов ход пореметити, па ни рука часовничара. Тај часовник зове се васиона. У њеном безграничном механизму наша Земља је један мали точкић, па ни толико, него једно зрнашце; човек је само једно микроскопско биће које гмиже на њему”.

Додајемо скромно и кратко:

Sapienti sat!

COSMICAL VISIONS AND SYMBOLS IN WORKS OF ISIDORA SEKULIĆ, BORIS PASTERNAK AND MILUTIN MILANKOVIĆ

Cosmical visions and symbols in works of Isidora Sekulić, Boris Pasternak and Milutin Milanković have been analyzed.

Key words: Cosmical visions, cosmical symbols, Isidora Sekulić, Boris Pasternak, Milutin Milanković